

Ukraina ja rahvusvaheline õigus

Lauri Mälksoo

Ukraina puhul arutletakse praegu intensiivselt küsimuse üle, mida Moskva kavatses teha ja kas õnnestub uut sõda ära hoida. Mõneti tagaplaanile on jäänud küsimus konflikti rahvusvahelis-õiguslikust raamistikust. Samas ei maksa tähtsusetuks mõelda tööka, et idee sõjalisest rünnakust Ukraina (või mõne teise riigi) vastu oleks kehtiva rahvusvahelise õiguse järgi õigusvastane.

Alljärgnevalt esitangi meeldetuletuse Ukraina ja laiemalt USA-Vene julgeolekudebati rahvusvahelis-õigusliku raamistiku kohta. Selles kontekstis kehtiva maailmakorra alused lepitati kokku 1945. aastal, mil San Franciscos võeti vastu ÜRO harta. Selle kõige olulisem norm on artikkel 2 lõige 4, mis keelab teise riigi vastu relvastatud jõu kasutamise ja sellega ähvardamise. Keelule on hartas ainult kaks erandit: õigus kasutada relvajõudu enesekaitseks (artikkel 51) ja ÜRO Julgeolekunõukogu kollektiivne otsus lubada relvajõu kasutamist rahvusvahelise rahu ja julgeoleku tagamiseks (artikkel 42).

Edasi lähevad asjad keerulisemaks ja vaieldavamaks. Näiteks on Venemaa sõjalisel doktriinis kirjas lause, et Venemaa võib kasutada relvajõudu oma kodanike kaitseks välismaal. ÜRO hartast sellist õigust aga ei tulene ja enamik riike ning rahvusvahelise õiguse eksperte suhtub sellesse võimalusse tõrjuvalt. Samas ei saa öelda, et ÜRO harta relvastatud jõu kasutamise sätted ei oleks Venemaa käitumist üldse mõjutanud. Oli ju Venemaa suur läänemaailma kriitik, kui NATO sekkus sõjaliselt 1999. aastal Kosovo albaanlaste kaitseks ning 2003. aastal tungiti USA ja Suurbritannia juhtimisel Iraaki. Oma kriitikas lähtus Venemaa toona just nimelt ÜRO harta relvajõu kasutamise normidest.

Õpetlik on ka Venemaa enda sissetung Ukrainasse 2014. aastal. Nimelt ei teinud Moskva seda avatult ja lahtiste kaartidega, vaid üritades luua paralleelset reaalsust, mis näiliselt oleks justkui koosõlas ÜRO hartaga. Krimmi ülevõtmise puhul korraldati invasioon «roheliste mehikestega» selliselt, et alguses jääks ambivalentsus, kellega üldse on tegu. Hiljem aga tugineti juba Krimmi elanike enamuse väidetavale tahtele. Igatahes püüdis Moskva vähemalt jätta muljet, et tegu polnud tema õigusvastase sissetungi ja anneksiooniga, vaid millegi muuga, mis rahvusvahelist õigust ei riku.

Sama asi on Ukraina idaosas paikneva Donbassiga, kus Donetsk ja Luganski separatistidel üksi polnuks sõjaliselt mingit šanssi Kiievi keskvalitsuse vastu ja kus Ukraina tegelikult sõjaliselt vastaseks oli algusest peale Venemaa. Siiski on Moskva järjekindlalt tootnud näivust, et see pole nii. Moskva suutis 2014. ja 2015. aastal Minski kokkulepetega formaalselt teatud ulatuses peale suruda oma narratiivi, justkui oleks tegu Ukraina keskvalitsuse ja Donbassi «ülestatõusnute» konfliktiga. Ukraina oli sunnitud Minski kokkulepetele alla kirjutama, kuna allakirjutamise hetkel oli reaalne võimalus, et rinne variseb kokku ja sellega kaasneb palju ohvreid.

Minski kokkulepped näevad Donbassile ette ulatusliku autonoomia Ukraina koosseisus. Samas on Kiiev keeldunud neid ellu viimast enne, kui kontroll

TEADLASE PILGUGA

seadusjärgsete piiride üle on taastatud. Kui Minski kokkulepped ellu viia nii, nagu Moskva neist aru saab, siis võib Ukraina unustada oma lääneintegratsiooni ihaluse. Riik oleks määratud jääma puhvriks ida ja lääne vahel. Rahvusvahelise õiguse mõttes on siiski küsitav, kas Minski kokkuleppeid üldse saab kehtivaks lepinguks lugeda, sest suruti nad ju Ukrainale peale relvajõudu kasutades. See aga on vastavalt Viini lepinguõiguse konventsioonile (artikkel 52) lepingu kehtetuse alus.

Igatahes on selge, et kui Moskva peaks otsustama Ukrainat sõjaliselt rünnata, siis hakkaks ta jõuliselt viitama Minski kokkulepete mittetäitmisele Kiievi poolt kui «rahvusvahelise õiguse rikkumisele». Seetõttu tasub juba ennetavalt uurida Venemaal levinud tõlgendusi Minski kokkulepete tõlgendamise kohta. Siiski on Moskva teelahkmel. Isegi kui teatud ulatuses nõustuda, et Kiiev Minski kokkuleppeid ei täida (eeldusel, et need kokkulepped üldise rahvusvahelise õiguse järgi üldse saavad kehtida), ei anna see Venemaale ÜRO harta alusel õigust edasiseks sõjaliseks sissetungiks Ukrainasse. Moskva võimalused saavutada geopoliitilist edu varjatud meetodeid ja paralleelset näivust kasutades nagu 2014. aastal on ammendumas. Jääb võimalus minna otse ja ühemõtteliselt vastuollu ÜRO hartaga. See poleks aga enam rünnak üksnes Ukraina kui konkreetse suveräänse riigi, vaid terve 1945. aastal kokkulepitud maailmakorra vastu.

[Ilmunud ajalehes Postimees 29. jaanuaril 2022](#)